

УДК 343.46:347.63

Анна Сергіївна ПОЛІТОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін

Донецького юридичного інституту МВС України (м. Маріуполь)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

За даними ООН, у світі щорічно продається приблизно 4 млн. осіб, яких обманом чи насильством змушують до певного виду діяльності. Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання Конвенції ООН про заборону торгівлі людьми й експлуатацію проституції, а також доповнила КК України відповідною статтею. Однак «живий товар» з України надходить у різні країни світу. На превеликий жаль, згідно доповіді Державного департаменту США про нелегальну торгівлю людьми у світі, Україна належить до держав, де для боротьби з цим явищем докладається недостатньо зусиль.

27 квітня 2020 року на сайті МВС України було опубліковано інформацію «Верховна Рада має врегулювати питання сурогатного материнства, щоб унеможливити продаж немовлят за кордон, – Антон Геращенко», де повідомлялося про те, що «зловмисники упродовж тривалого часу, під прикриттям сурогатного материнства та шляхом укладення фіктивних шлюбів із іноземцями, переправляли новонароджених дітей не лише по Україні, а й в інші держави, зокрема в Китайську Народну Республіку» [1].

Законодавство України певною мірою захищає права та інтереси дітей при їх усиновленні (удочерінні) і перешкоджає торгівлі ними. Але у зв'язку з тим, що в Україні зростає кількість безплідних подружніх пар, стає актуальним питання сурогатного материнства – введення заплідненої яйцеклітини, отриманої від біологічних батьків дитини, яка після народження передається цим батькам. І найбільш гострим є законодавче врегулювання відносин, які виникають між біологічними батьками і сурогатною матір'ю, а також проблема захисту прав дитини, що народилася за таких обставин.

Сама ідея сурогатного материнства не є новою. Ще в Біблії говорить-ся, що коли Рахіль не змогла народити дитину своєму чоловіку Іакову, вона запропонувала служниці народити їм дитину (Бит. 30) [2]. На думку Я. Дргонца та П. Холлендера, яскравим прикладом сурогатного материнства є розповсюджена до винаходу штучного материнського молока практика годування новонародженої дитини чужою жінкою. Вона брала на себе частину біологічної турботи про дитину, тоді, коли мати не мала можливості годувати її за станом здоров'я [3, с. 170].

В Україні сурогатне материнство має понад 30-річну історію [4, с. 168]. Проте скористатися програмою сурогатного материнства більшість українських сімей, що страждають від безплідності, а це 10-15%, не можуть через її високу вартість. Натомість така програма є привабливою для іноземних громадян через недосконале українське законодавство, що регулює відносини у сфері сурогатного материнства і стосовно доступну для іноземних громадян вартість цієї програми. Наведене вище призвело до того, що Україна сьогодні є однією із привабливих країн для «репродуктивного туризму», незважаючи на те, що правове забезпечення сурогатного материнства є одним із законодавчо не врегульованих і найскладніших питань у галузі сімейного права України та у сучасній юридичній практиці.

У юридичній літературі сьогодні запропоновані різні варіанти правового врегулювання відносин, що виникають при сурогатному материнстві [5]. Більшість же дослідників пропонують оформляти відносини між замінюючою і сурогатною матерями та біологічними батьками договором, відповідно до якого сурогатна мати після пологів зобов'язується передати дитину її біологічним батькам [3, с. 198]. Проте укладання такого договору не гарантує його належного виконання. Сам по собі договір хоча і вносить ясність у стосунки батьків, але не може усунути невпевненості у правовому становищі дитини, якщо її відмовляються прийняти біологічні батьки, а мати, що її народила, такою вважатися не буде.

При всій юридичній принадності «договірного материнства», на-вряд чи воно має бути єдиною правовою формою, впорядкування цих відносин. Справа у тому, що, як правило, при невиконанні обов'язків за договором однією стороною інша вправі вимагати їх примусового виконання. Проте як не можна змусити жінку переносити «чужу» ва-гітність, так і не можна її змусити віддати народжену дитину, навіть

якщо біологічними батьками є інші особи. Специфіка таких договорів полягає в тому, що не повинно бути примусового виконання у випадку, коли «замовники» відмовляються взяти свою дитину або «виконавець» не хоче її віддати.

Вважаємо, що правильною є точка зору, яка полягає у тому, що принципово важливим є не допустити перетворення жінки, яка виношує чужу дитину, у товар. Жінка не може розглядатись як платний інкубатор, що відтворює чужих дітей за відповідну винагороду [6, с. 25].

В Англії в середині 80-х років минулого століття був прийнятий закон, що забороняє рекламу і комерціалізацію сурогатного материнства. Мати, яка виношує чужу дитину, не вправі брати будь-яку плату з батьків, крім компенсації витрат, пов'язаних з операцією і вагітністю. Про заборону використання сурогатного материнства у комерційних цілях йдеться і в Брюссельській декларації Всесвітньої медичної асоціації 1985 р. [7, с. 23].

Голландський доповідач з питань торгівлі людьми опублікувала звіт, у якому довела, що «комерційне сурогатне материнство» може кваліфікуватися як торгівля людьми [8, с. 51]. Визначення торгівлі людьми наведене у ст. 3 Протоколу ООН про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, включає: 1) дія – вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей; 2) засіб – шляхом загрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу; 3) мета – з метою експлуатації, що також включає послуги. Також у звіті розглянуто таке питання – яким чином комерційне сурогатне материнство підпадає під визначення торгівлі людьми.

Підводячи підсумок можна відзначити, що оскільки торгівля людьми, а особливо дітьми, є надзвичайно прибутковою справою, в українському законодавстві теж необхідно закріпити заборону сурогатній матері отримувати від біологічних батьків кошти за те, що вона виносила і народила дитину. Така норма позбавить ділків ще однієї можливості займатися торгівлею дітьми. Оскільки усиновлення (удочеріння) здійснюється стосовно лише неповнолітньої (малолітньої) людини, то вербування, переміщення, переховування, передача або одержання з метою

усиновлення (удочеріння) з метою наживи не може кваліфікуватися за ч. 1 ст. 149 КК України, а тільки за ч. 2 чи ч. 3 цієї статті.

Список бібліографічних посилань

1. Верховна Рада має врегулювати питання сурогатного материнства, щоб унеможливити продаж немовлят за кордон, – Антон Геращенко // Єдиний портал органів системи МВС України : офіц. сайт. 27.04.2020. URL. https://mvs.gov.ua/ua/news/30209_Verhovna_Rada_ma_vregulyuvati_pitannya_surogatnogo_materinstva_shchob_unemozhliviti_prodash_nemovlyat_za_kordon__Anton_Gerashchenko.htm (дата звернення: 29.04.2020).
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту : із мови давньоєврейської та грецької на укр. наново перекладена. Київ : Біблійні товариства, 1995. 296 с.
3. Дргонец Я., Холлендер П. Современная медицина и право / пер. со словац. М. : Юрид. лит., 1991. 336 с.
4. Аблятіпова Н. А. Проблеми сурогатного материнства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 167–172.
5. Мискарян Е. Г. Правовые гарантии установления материнства и отцовства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Тбилиси, 1979. 23 с.
6. Майфат А. В. Суррогатное материнство и иные формы репродуктивной деятельности в новом Семейном кодексе РФ. *Юридический мир*. 2000. № 2. С. 19–33.
7. Григорович Е. В. Суррогатное материнство: за и против. *Юрист*. 1999. № 4. С. 22–25.
8. Міжнародний досвід законодавчого регулювання питання використання репродуктивних технологій (включаючи сурогатне материнство) / уклад. А. Брашовяну. Київ, 2013. 60 с.

Одержано 30.04.2020